



KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

**Muhammed Enes Topgöl. *Râvi: Hicri İkinci Yüzyılda
Bir Muhaddisin İlim Serüveni. İstanbul: Ketebe, 2021.
193 sayfa.***

Recep Gürkan GÖKTAŞ*

Sıra dışı bakışıyla İslam tarihi alanına emsali az bulunur önemli çalışmalar armağan eden Richard W. Bulliet'in aynı zamanda bir roman yazarı olduğu genelde dikkatimizden kaçır. Bulliet'in ilk romanı, 1973'te yayınlanan ve *Kicked to Death by a Camel* adını taşıyan bir gizem romanıdır. Eleştirmenlerce mükemmel bir roman olarak görülmesine de bu gibi kurgu eserleri Bulliet'in bilimsel çalışmalarındaki başarısının sırrının bir yönünü ifşa eder. Neticede bir roman veya öykü yazsın ya da yazmasın, derleyip toparladıklarından iyi bir kurgu yapacak yetenekte olmak, kuvvetli bir hayal gücüne sahip olmak ve yapbozun elimizde olmayan parçalarını zihninde tamamlayabilmek iyi bir tarihçinin olmazsa olmaz niteliklerindedir.

Ülkemizde ilahiyat alanında bilimsel çalışmalarını sürdürenler arasında şiir yazarlara çokça rastlansa da roman ve öykü türü eserler verenler pek de fazla değildir. Muhammed Enes Topgöl, son kitabı *Râvi: Hicri İkinci Yüzyılda Bir Muhaddisin İlim Serüveni* ile bu az sayıdaki yazar arasına katılmış olmaktadır. Topgöl, tam anlamıyla 'roman' olarak nitelediği bu eserinde hadis tarihinden bir kesiti, hicri 165-243 yılları arasında yaşamış, tamamen hayalî bir muhaddis etrafında anlatmaktadır. Adını dahi bilmediğimiz kahraman, Ahmed b. Hanbel'in kuşağında Semerkantlı bir hadis sevdalıdır. Muhaddisin 16-17 yaşlarında başladığı birkaç yıllık rihlesi ve bu rihle sürecinde (hicri 181-184 yılları arasında) tuttuğu günce, romanın ana hikâyesini oluşturmaktadır. Kitap, okuru ana karakterin hayatının değişik dönemleri arasında kronoloji gözetmeden gezdirecek şekilde planlanmış. Genç muhaddisi Basra'dan Mekke'ye giden yolda bir handa konaklarken veya uğradığı bir şehirde derslerine katılabileceği muhaddisleri ararken görüyoruz. Sonrasında kendimizi Bağdat'ta ders veren, ömrünün sonlarındaki yaşlı bir otoritenin ders halkasında buluyoruz. Birkaç sayfa ileride Semerkant'ta babasının ticarethanesinde daha henüz rihlesine çıkmamış bir delikanlıyla karşılaşıyoruz. Zaman zaman kahramanımızın tuttuğu notların yazılı olduğu defterin yüz yıllar sonraki macerasına da uzanıyoruz. Moğol istilasından kaçan bir âlimin, yazarını tayin edemediği bir muhaddisin güncesini yanına alıp medresesini terk etmesi, II. Bayezid'in saray

* Arş. Gör. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı, rgoktas@ankara.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-6661-2232

kütüphanesini tasnif eden kişinin bu eserin künyesini tespit edemeyip içinde geçen muhad-dis isimlerinden yola çıkarak kitabı hadis bölümüne kaydetmesi, yine çok sonraları bir cilt-çinin elinde günlüğün tamir edilip on yedi farklı cüz ve risaleyle bir arada tekrar ciltlenmesi yazmanın uzun yolculuğundaki birkaç durağını gösteriyor. Büyük badireler atlatan kitap, takdir-i ilahi ile günümüze kadar ulaşıyor.

Bir hadis hocası, hadis tarihi gibi bir alanda, içeriği farklı bile olsa, alışageldiğimiz türden bir ders kitabı yazmak yerine neden hadis tarihinin hayali bir karakterinin rihlesini ve onun günlüğünün hikâyesini roman tarzında yazmak ister?

Kitabın girişinde yazar, yani aslında romanın gizli kahramanı olan üniversitedeki hadis hocası, vereceği hadis tarihi dersi için hazırlık yaptığından bahsediyor. Dersin izlencesini ha-zırlamaya ve okutacağı metinleri seçmeye çalışıyor. Bu arada mevcut ders kitaplarını tekrardan inceliyor ama konuyu kendi “soruları çerçevesinde sunan, hem pedagojik yönü iyi hem de [istediği] nitelikleri taşıyan bir kitap” (s. 7) bulmakta zorluk çekiyor. Yazara kulak verelim:

İstedğim ne peki? Çok basit aslında: Hz. Peygamber’in ağzından çıkan bir sözün, yap-tığı bir eylemin, onayladığı bir söz ya da tavrın serüvenini adım adım izleyen bir tarih anlatısı sunmak. Sözün ya da eylemin izini belli tarih ve coğrafyalarda sürmek, sözün ya da eylemin hâlden hâle, dilden dile, eylemden eyleme aktarımını kovalamak, yazıya geçtiği zamanı, yazılı metne aktarıldıktan sonra olanları, yazılı metinden okunma sü-recini, okunma mekânı ve zamanını, bu bilgiyi elde etmek uğruna katlanılan yolculuk-ları, siyasilerin bu eyleme destek ya da köstek oluşlarını, erken İslâm toplumunda Hz. Peygamber adına söylenen yalanların yayılışını, bir tedbir olarak hadis aktarım zinciri-nin (*isnâd*) ortaya çıkışını, hadis nakleden kimselerin güvenilirliklerinin nasıl belirlen-diğini, farklı dinî grupların rivayetlere yaklaşımını, yeni hadis edebiyatı türlerinin or-taya çıkış sebeplerini, her bir temel kitabın ne zaman ve neden yazıldığını tasvir etmek, daha doğrusu her şeyi imkân nispetinde anlamak. Bunları yaparken de tüm bu faaliyet-leri yapan insana, bunların yaşadığı topluma dokunmak, o havayı hissetmek. (s. 7-8)

Ardından bir itiraf geliyor: “Galiba çok şey istiyorum ve bu yüzden de netleştiremiyo-rum bir türlü programımı.” (s. 8) Devamında yazar 2./8. asrın ortalarında Basra veya Kû-fe’deki hadis meclislerine katılabilmiş olmayı arzuluyor. Bu sadece geçmişe özlem sadedinde anlaşılmalı; yazar, o dünyanın içine girmeden, o havayı teneffüs etmeden hadisın doğal tarihini yazamayacağını ve yazamayacağımızı düşünüyor. Sonuna kadar haklı. Çok şey mi istiyor? Evet, ama istediği tamamen imkânsız da değil. 2./8. asrın veya sonraki bir dönemin hadis meclisine kimsenin bugünden iştiraki mümkün değil, fakat eğer elimizdeki bilgi ve belgeleri hakkıyla kullanabilirsek o günlerin dünyasına bir kapı aralama imkânımız olabi-lir. Bu konuda kahramanlarımıza karşı hissettiğimiz empati ve sınırsız hayal gücümüzün ya-nında en büyük avantajımız, insanın pek değişmeyen doğasıdır. Bütün tarihî, coğrafi ve kül-türel farklılıklarına rağmen o günkü insanın esasta bugünkü insandan ‘insan olma’ cihetiyle hiç de farklı olmadığını her zaman aklımızda tutmamız lazım.

Topgöl kendi idealindeki hadis tarihi kitabında olmasını arzuladığı hususların alışageldiğimiz tarzda ve formatta bir tarih kitabı olarak yazılmasını ya kolay görmediğinden veya belki de büsbütün imkânsız gördüğünden hedefine ulaşmak için edebiyatın geniş, özgür ve zengin imkânlarına başvuruyor olmalı. Eğer söylediğimiz her şeye bir dipnot koyma ihtiyacı duyarsak Ahmed b. Hanbel gibi hakkında çok fazla şey bildiğimiz bir kişinin bile hayatını bütün yönleriyle, hisleriyle, krizleriyle ve çelişkileriyle anlatabilme imkânımız pek olmayabilir. Peki, o zaman Ahmed veya onun çağdaşı herhangi bir muhaddisin, talebelik ve hocalık kariyeri boyunca sahip olduğu duygularına ve düşüncelerine yani iç dünyasına tam olarak nasıl ulaşabileceğiz? Burada kurgu (*fiction*) bizim imdadımıza yetişebilir mi? Kurgu derken zorunlu olarak salt edebî kurguyu kastetmiyorum; aklımda tarih anlatısının edebî anlatı ile zenginleştirilmesinin yanında tarihyazımının nihayetinde belli ölçüde bir kurgu olduğu düşüncesi var. Spekülasyon beceresi ve hayal gücü iyi bir tarihçinin yazdığı tarih ile iyi bir tarihî romanın arası, ilk anda düşündüğümüzden daha ince bir çizgiyle ayrılmış olabilir. Tarihi veriler, edebî kurguya daha ziyade malzeme sağlarken spekülasyon, hayal gücü ve kurgu tarihe bundan çok daha fazlasını sunar. Aslında hadis ilmine, hadis meclislerine, ilim yolculuklarına dair bütün bildiklerimize, o zamanki gündelik hayata dair bilinenleri ve sonrasında insani duygu ve düşünceleri, yetenek ve zaafı da ekleyecek bir kurgu (ki bunun illa ki roman formatında olması gerekmez, edebî ehliyet kullanmayı kastetmiyorum), pek çok kuru tarih anlatısının eksiklerini kapatıp o dünyayı daha iyi anlamamıza vesile olabilir.

Topgöl tam da bu dediğimi yapmaya girişiyor. Eserde varlıklı bir aileye mensup bir gencin uzun bir yolculukta masraflarını nasıl karşıladığından tutun, nerelerde ve hangi şartlarda konakladığı, bazen bin develik kervanlarda ve bazen kısa mesafelerde tek başına nasıl yolculuklar yaptığı, kimlerden nasıl hadis topladığı, yazdığı hadisleri nasıl sakladığı, ders verdiği günlerde dersine nasıl hazırlandığı gibi birçok konu okurun zihninde başarıyla canlandırılıyor. Kitap boyunca kahramanın duygu ve düşüncelerine de zaman zaman uzanma imkânı buluyoruz.

Hadis tarihi dersini destekleyecek böylesi bir metnin aynı zamanda kaçınılmaz olarak didaktik bir yönü var. Yazar, hadisçilik işinin nasıl yapıldığı, hoca-talebe ilişkileri, meclislerin nasıl işlediği gibi genel konular hakkında, bazen de belli şahıslar ve kavramlar hakkında okuru –ki eserin okuru büyük ölçüde günümüz hadis öğrencisidir– bilgilendirmek istiyor. Bu didaktik anlatımlar hikâyenin akışına büyük ölçüde güzelce yedirilmişse de zaman zaman metnin edebî yönünü hafiften zorluyor. Bu yazı bir edebiyat eleştirisi olmadığı için, burada ayrıntıya girmeden bu tespiti yapmakla yetiniyorum.

Yukarıda Topgöl'ün nasıl bir tarih kitabı hayal ettiğini alıntılıdım. Romanın yazılma amacını dile getiren bu girişe rağmen elimizdeki eserin hem dönem olarak hem de konu olarak orada bahsedilen hususların yalnızca bir kısmına tekabül ettiğini ifade etmek gerekmektedir. Yazar, kahramanını Ahmed b. Hanbel'in çağdaşı olarak kurgulamış ve hadis tarihinin yaklaşık 180-240 yılları aralığındaki döneminin meselelerine yer vermiştir. Temelde

kahramanın öğrenci ve hoca olduğu iki farklı dönemle ilgili anlatılara muhatap oluyoruz. Bu, iki yönlü olarak faydalı bir tercihtir. Birincisi, yaklaşık 60 sene aralıklı iki farklı tecrübe esere yansıtılmış olmaktadır. Burada tabii ki bu zaman zarfında hadis ilmindeki gelişimin ve değişimin, daha belirgin bir şekilde anlatıya yansıtılması beklenirdi. Yazarın sunumunun, daha statik bir hadis tarihi algısı oluşturmaya katkı sunabileceğine veya zaten mevcut olan böyle bir algıyı pekiştirebileceğine dair bir endişe taşıyor değilim. Topgül'ün tercihinin ikinci faydası birinde talebe, diğerinde hoca gözüyle meclislerin anlatılıyor olmasıdır. Bu husus da belli yönlerinin gelişmeye açık olduğu söylenebilir.

Neden bu dönem romana konu olarak seçildi? Bunun en iyi cevabını yazar verecektir ama hadis ilminin epeyce bir olgunlaştığı bu dönem Topgül tarafından pedagojik olarak daha kolay ve faydalı bir şekilde işlenebilir görülmüş olmalıdır. Seçilen dönem aynı zamanda hadis tarihi açısından çok önemli bir dönüm noktasını, bütün İslam tarihi açısından da en hassas olaylardan biri olan Mihne'yi de içine almaktadır. Kahramanımız da bu travmatik süreçte tanıklık edenlerdendir. Mihne, hakikaten açıklanması ve anlatılması zor bir olaylar dizisidir. Genel olarak Topgül'ün, Mihne sunumunu biraz yüzeysel ama nihai olarak başarılı görsem de bugün bütün dinamiklerini tam olarak anlayamadığımız, çok yönlü ve boyutlu bu olayla ilgili anlatımın geliştirilebileceği düşüncesindeyim. Romanın başından itibaren beni en çok meraklandıran husus, kahramanın Mihne'de ne yapacağı idi. Eğer ondan, Ahmed b. Hanbel gibi bir "kahraman" üretilecek olsaydı, bundan açıkçası hadis tarihyazımı açısından rahatsızlık duyacaktım. Neticede çok da gerçekçi bir şekilde sorgulamada istenileni söyleyen ve bunun mahcubiyetini, suçluluğunu en derininde yaşayan kahraman, özel görüşmelerde ve derslerinde inandığını söylemekten çekinmemiş ve ölümüne kadar Ahmed'e yakınlığını devam ettirmiş biri olarak takdim edilmiştir.

Topgül'ün mahirane bir şekilde anlattığı veya işaret ettiği hadis konularına ve yine ustaca kurguladığı hikâyesine hayranlık duysak da öyle ya da böyle neticede hadis tarihi derslerinde ilave okuma metni olarak planlanmış eserin, yazarın kastetmediğini düşündüğüm bir romantizasyona ve idealizasyona yol açabileceğine veya hâlihazırda mevcut olan böyle bir anlayışı destekleyebileceğine dair küçük de olsa bir endişem var. Hadis tarihi, işin aslında büyük ölçüde hadisle uğraşan insanların tarihidir. Dolayısıyla hadisle ilgili her türlü insani zaafın ve problemlerin de yaşandığı bir alandan bahsediyoruz. Semerkant'tan başlayıp hadis toplamak için zorlu yolculuklara çıkan delikanlının ve sonrasında kemale ermiş, halka sahibi muhaddisin hissettikleri ve yaşadıkları tamamen gerçekçi olsa da kurgunun bu şahsın 'tüm gerçekliğini' yansıtmadığını hemen fark ediyoruz. Hadis tarihiyle ilgili problemlerin kitaba daha kuvvetli bir şekilde yansıtılması daha faydalı olur ve herhangi bir idealizasyon ihtimalini daha sınırlı bir boyutta tutabilirdi. Hadis tarihine dair pek çok hususun, özellikle hadisçilerimizin hadis alıp aktarma konusunda gösterdikleri renkliliğin ve çeşitliliğin bütün sorunlarıyla dile getirilmesi kitabı sıradan bir hadis tarihi kitabının yapamayaacağı şeyleri yapma konusunda daha da bir üst sınıfa taşıyabilirdi. Buna iki küçük örnek vermek istiyorum:

Kahraman, Mekke'de Süfyân b. Uyeyne'nin meclislerine katılır ve onunla yakın bir ilişki kurar. Onun Süfyân'la olan çeşitli hatıraları aktarılır. Bu minvalde kahramanımız, bir hadisi Süfyân'ın ancak farklı meclislerde birkaç kere tekrar etmesi neticesinde yazabildiklerini not eder ve üstadının "hafızası[nın] hayranlık uyandırıcı" (s. 100) olduğundan bahseder. Süfyân'ın kuvvetli hafızaya sahip iyi bir hadis râvisi olduğunu düşünsek de öğrencisi Humeydî'nin *el-Müsned*'i gibi kitaplara baktığımızda onun birçok hadisi hem alma hem aktarma konusunda, zaman zaman önemli sayılabilecek hatalar yaptığını görüyoruz. "Hz. Peygamber'in ağzından çıkan bir sözün, yaptığı bir eylemin, onayladığı bir söz ya da tavrın serüvenini adım adım izleyen bir tarih anlatısı sunma[yl]..." (s. 7), idealindeki hadis tarihi için koyduğu hedeflerin arasına yerleştiren Topgöl'ün, tam da eline fırsat geçmişken hadislerin rivayetinde karşılaşılan sorunlarla ilgili bu rivayetlerden istifade etmesi, daha da gerçekçi bir hadis tarihi –veya 'hadis romanı'– yazılmasına hizmet etmez miydi?

Aynı şekilde Hüşeym b. Beşîr'den bahsedilen bölümde –ki kahramanın en değer verdiği hocalarından biridir– tedlis yapmakla maruf bu önemli muhaddisin anekdotlara yansımış tedlis hikâyelerinden biri buraya iliştilerilemez miydi? Hüşeym'in, kendisinden tedlissiz hadis almak isteyenlere yine de farklı bir tür tedlis yaparak hadis rivayet etmesi, ve bir de bunu, ne olduğunu anlayamayan talebeye esprili bir şekilde söylemesi, o günkü hadis talipleri gibi bugünkü hadis talipleri için de hem öğretici hem de eğlendirici olmaz mıydı? Aradığımız, üslup olarak daha didaktik bir eser değil; sadece kitapta hadis tarihine dair ele alınmaya değer bazı meselelerle ilgili zengin rivayet birikimimizin daha ileri düzeyde ve çok boyutlu kullanılabilme imkânını vurgulamak istiyorum.

Bu şekilde hadisçilerin pratiğine dair literatürümüzde yer alan sayısız hikâyeden en öğretici olanlarından bazı seçmeler kitaba yedirilebilirdi. Bunu yazar belli ölçüde yapsa da ben insan olmaklığımızın, sadece yediğimiz içtiğimiz zaman değil hadis işiyle uğraştığımız zaman da bizimle olduğu gerçeğinin, hadis tarihinin en önemli vurgularından biri olması gerektiğini düşünenlerdenim. Başkası ihtiyar hocasından hadis almasın da, hocanın en son ve belki de tek râvisi kendisi olsun diye arkadaşlarını yanlış yönlendirenlere dair anekdotlar uç örnekler olarak değerlendirilip dışarıda bırakılabilir fakat bu tür örneklerin hadisle uğraşan insanın tabiatına dair başka yerde kolay bulamayacağımız karakter izlerini bize göstermede ne kadar faydalı olacağı üzerinde konuşmaya bile gerek yoktur.

Gördüğüm kadarıyla bu kitabın en temel sorunu ana karakterinin tek boyutlu olması ve bu durumu dengeleyebilecek 'kötü' karakterlerin ve yan karakterlerin eksikliğidir. Tabii ki tek boyutluluk, kısmen eserin didaktik yapısının bir neticesi olarak görülebilir ki böyle bir tercih yazarın hedeflediği mesajları vermesini kolaylaştırmaktadır. Mihne'yi düzenleyenler kısmi olarak kötü karakter ihtiyacını karşılamaya yarasa da benim aradığım daha mücessem etli kanlı bir antagonist. Mesela şehir şehir dolaşan muhaddisimizin gittiği birçok yerde tekrar tekrar yollarının kesiştiği, Ehl-i hadis'le gerilimi olan, onların yaptığı işleri değersiz gören, onlarla konuşmayı, tartışmayı kendine iş edinmiş, hadisçileri

‘düşünme’ye çağırın ve hatta tahrik eden biri böyle bir görevi görebilir. *Makâmât*’ın, her şehirde farklı bir kılıkla ortaya çıkan renkli karakterini çağrıştıran böyle bir antagonist, muhaddisimizin çocukluğundan beri tanıdığı, akli ilimlere daha çok ilgili, spekülâtif düşünmeye meyilli biri olabilir. Çok eskiden ilim yolculukları ve kariyerleri farklılaşan bu iki kişinin henüz gençken bir gün Semerkant’ta, sonra orta yaşlardayken hac mevsiminde Mekke’de, yine biraz daha yaş almışken Bağdat’ta belki tesadüfen karşılaştıklarını ve her seferinde gündemlerindeki meseleleri, özellikle hadisle ilgili olanları, konuşup tartıştıklarını düşünün. Kitaba yapılacak buna benzer müdahaleler, sadece meşakkatli yolculuklarla hadis toplayıp sonra bunları bir sonraki nesle aktaran, hayatındaki neredeyse tek ‘heycan’ Mihne sürecinde yaşadıkları olan bir muhaddis hikâyesinin kaçınılmaz bir şekilde monotonlaşma riskine mâni olabileceği gibi dönemin tartışmalarına ışık tutup hadis tarihine dair daha bütüncül bir sunuma hizmet eder ve bu yüzden pedagojik anlamda daha da faydalı olur. Hiçbir düşünsel ortak noktanız olmasa bile çok eski dostluğunuzdan veya başka bir sebepten dolayı ayrıcalıklı muamelede bulunduğunuz kişiler vardır ve bu insanlarla teklifsiz konuşursunuz; bunu yaparken de ne ‘hadis talibi’ ne de ‘hadis hocası’ maskelerinizi takmak zorunda kalırsınız. Kahramanımız ile antagonisti arasında böyle bir ilişki tahayyül etsek mesela...

Esere katkı sağlayabilecek diğer yan karakterler, hadisçilerin kendi aralarından birileri olabilir. Romanın kahramanı, Ahmedlerin, Yahyaların seviyesinde olmasa da ta başından itibaren iyi yetişmiş bir hadisçi olarak takdim ediliyor. Neredeyse tüm dünyası hadisin etrafında dönen, mükemmele yakın bir karakter çiziliyor. Maişet derdi veya başka sebeplerle, hadisle uğraşmadığı zamanlarda bile aklı orada. Böyle kişiler illa ki hadis tarihinde bulunmuş olabilir. Bugün de böyle insanlara rastlayabiliriz. Ancak hadis meclislerini dolduran insanların çok azı hem böylesi bir karaktere sahip hem de bu derece başarılı bir iş yapabiliyor olmalı. Yazarın sunumu, ister istemez, o günkü çoğu hadis talibinin bugünkü ilim taliplerine benzer şekilde ‘vasat’ olduğu gerçeğini perdeliyor. Çağdaş hadis araştırmacılarının neredeyse tamamının hadis tarihi anlatımı benzer bir durumla malul görüntüsü vermektedir. Hâlbuki hadis tarihi, düşündüğümüzden çok daha büyük oranda bir ‘vasat’ insanlar tarihidir. Muhaddisimiz anlaşılır sebepler ve muhtemelen pedagojik endişelerle mesleği itibarıyla mükemmele yakın biri olarak takdim edilmektedir. Fakat en azından yanına çeşitli zaafı olan vasat hadisçi karakterler yerleştirilmesi tarihî gerçekliğe çok daha uygun olmaz mı? Büyük bir hadisçi olmaya heves edip de zekâ ve yetenek yönünden potansiyeli olmayan ve buna rağmen hadis derslerini kaçırmayan bir karakterin yanında pekâlâ ‘hadisin şehveti’ne kapılıp zaman zaman ahlaki sınırları bile zorlayan tavır ve hareketlerde bulunan başka bir figür dengeleyici bir işlev görebilir. Romanda genel olarak ılımlı, anlayışlı ve mülayim biri olarak takdim edilen kahramanın aksine, muhaliflerine karşı en ufak bir sempati beslemeyen, müsamahasız, kaba ve kavgacı karakterler her anlamda mevcut anlatıma ilave bir zenginlik ve gerçekçilik katabilir. Çok zahit bir karakter pekâlâ çok şakacı biriyle yan yana sunulabilir. Bunların yanında uzun yolculuklarda, konaklanan hanlarda, arkadaşlar arası sohbet ve müzakere

meclislerinde şiirlerin havada uçmadığı bir 2./8. veya 3./9. asrı tahayyül etmenin mümkün olmadığı hatırlanmalıdır.

Burada son bir noktaya temas etmek istiyorum. Şimdiye kadar Topgöl'ün eserini 'roman' diye nitelenmiş olsam da arka kapakta eser "romanla akademik bir araştırma arasında gidip gelen ... melez [bir] metin" olarak nitelenmektedir. Bunda haklılık payı yok değil. Zaman zaman Ahmed b. Hanbel'in bir 'demo versiyonu' veya 'alt sürümü' olarak görebileceğimiz isimsiz kahramanı ve onun özel hayatıyla ilgili detayları çıkarırsak, eserde hadis tarihinin şahsiyetleri, kavramları ve hadisçilik işinin nasıl yapıldığını gösteren kısımların neredeyse tamamını yazar bol dipnotlu ve kaynaklı bir şekilde yeniden yazabilir. Bunun anlamı şudur: Bu eserin büyük bir bölümü aslında zaten tamamen 'kurgu' (*fiction*) değildir. Yani Topgöl'ün sıfırdan kurgusu değildir. Onun yaptığı, tevarüs edilenleri, aktarılanları mevcut hâliyle eserde bir araya getirip akıcı bir anlatıya dönüştürmesidir. Başta Ahmed olmak üzere çeşitli muhaddisler hakkındaki anlatılardan eklektik bir şekilde kurgulandığı anlaşılan kahramanın isimsiz bırakılması da muhtemelen bu yüzdendir. Uydurma bir isim verilse bile onun her zaman gerçek bir kişi olarak algılanma riski vardır. Eserdeki bu durum beni Harîrî'nin *Makâmât*'ındaki karakterlerinin gerçek olup olmadığı ile ilgili kadim tartışmaya götürmektedir. Tamamen kurgusal olmalarına rağmen bazılarınca Ebû Zeyd es-Serûcî ile Hâris b. Hemmâm'ın gerçek tarihsel kişilikler olması gerektiği iddia edilmiş, aksi takdirde bu şekilde hikâye anlatmanın yalancılık olacağı düşünülmüştür. Masal ve fabl gibi kurgu olduğu kendinde zahir ürünler dışındaki gerçekçi kurgulara karşı genelde doğru-yalan dikotomisi çerçevesinde mesafeli durulmuştur. Burada aklıma gelen soru şudur: Bir edebiyatçı, Ahmed'in veya başka bir tarihsel figürün hakkında roman yazarken kurgunun buradaki yeri ne genişlikte olabilir? Ahmed'in söylediği rivayet edilmeyen, fakat onu tanıdığımız kadarıyla pekâlâ söylediği varsayılabilir bir söz onun ağzına konulabilir mi? Edebiyatçıyı geçtik, bir hadisçi, roman gibi bir kurgu kaleme alsaydı bile, böyle bir şey yapabilir mi? Topgöl'ün bunu yapmamayı tercih ettiği anlaşılıyor.

Üniversitedeki hadis hocası keşfettiği günce sayesinde dersini nasıl işleyeceğine karar vermiş, dönem sonunda sıra final sınavına gelmiştir. Topgöl'ün gerçek sınav soruları olduğu anlaşılan sorular kitabın sonunda okurlar ile paylaşılmaktadır. Bunlardan dördüncüsü doğrudan romanın ana konusuyla ilgilidir:

4. Hicri 165 senesinde Semerkant'ta dünyaya gelen bir ilim tâlibi olsaydınız ilim tahsili için nereye gider, gittiğiniz şehirde ne tür bir ilmî ve siyasi manzara ile karşılaşır, ne gibi faaliyetler yapardınız? (Kronolojik bir seyir takip ederek hadis edebiyatı türlerini de dikate alan serbest bir anlatı yapınız[.]) (s. 187)

Sıradan bir hadis tarihi kitabını okuyan ortalama bir öğrencinin, dersin sınıfta nasıl işlendiği bir tarafa bırakılacak olursa, bu soruya cevap vermekte çok zorlanacağı kanaatindeyim. Fakat Topgöl çok yerinde ve bir o kadar da güzel bir soru soruyor. Ve bir anlamda bu soruyu sorabilmek adına bir 'roman' yazıyor. Formel hadis tarihi eserlerini, dersi takiple ve

Râvi kitabıyla beraber okuyan bir öğrenci bu soruyla öyle ya da böyle yüzleşebilecektir. Neticе olarak Topgöl'ün hem alternatif ders kitabı arayışı haklı hem dersin çıktısı olarak öğrenci için koyduğu hedef yerinde hem de bu hedefe hizmet etsin diye kaleme aldığı eseri oldukça başarılı. Yukarıda bahsettiğimiz romantikleştirme, idealleştirme riskleri ortadan kaldırılıp tek boyutluluk sorunlarının üstesinden gelinerek buna benzer kitapların sayısının artması gerektiği aşikârdır. Herkes Topgöl kadar başarılı bir şekilde 'hadis romanı' yazamayacağına göre ne yapmamız gerekiyor? Onun bu çabasından çıkan en genel sonuç, hadis tarihyazımında yeni arayışlar içine girmemiz gerektiği olacaktır.